

ג. אגדות חז"ל תשע"ג - לימוד תורה או פרנסה

1. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כא עמוד א

אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין + דברים ט"ו + אפס כי לא יהיה בך אביון.

אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת, שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו, שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה! אמר ליה אידך: שבקינהו, דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע.

אמר ליה רבי יוחנן לאילפא: שמע מר מידי? - אמר ליה: לא. אמר: מדשמעי אנא ואילפא לא שמע. שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא.

אמר ליה רבי יוחנן: איהדר ואוקי בנפשאי + דברים ט"ו + כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. רבי יוחנן הדר, אלפא לא הדר.

עד דאתא אילפא - מליך רבי יוחנן.

אמרו לו: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר.

אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא, אמר: אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא.

אתא ההוא סבא, תנא ליה: האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע - נותנין להם סלע. ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל - אין נותנין להם אלא שקל. אם אמר מתו ירשו אחרים תחתייהם בין שאמר תנו, בין שאמר אל תתנו - אין נותנין להם אלא שקל. - אמר ליה: הא מני - רבי מאיר היא דאמר: מצוה לקיים דברי המת.

תרגום

1. אילפא ורבי יוחנן היו לומדים תורה והיה דחוק להם מאד,
2. אמרו: נקום ונלך ונעשה עסק, ונקיים בנו (דברים טו, ד') "אפס כי לא יהיה בך אביון"
3. הלכו וישבו תחת קיר רעוע ואכלו לחם.
4. באו שני מלאכי השרת, שמע רבי יוחנן שאמר אחד לחברו: נפיל עליהם קיר זה ונקטלם, שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה!
5. אמר לו חברו: נעזבם, שיש בהם אחד שעומדת לו שעתו.
6. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע.
7. אמר לו רבי יוחנן לאילפא: שמע מר דבר? - אמר לו: לא.
8. אמר: מכך ששמעתי אני ואילפא לא שמע, משמע מזה שלי עומדת השעה.
9. אמר לו רבי יוחנן: אחזור ואקיים בי (דברים טו, יא): "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ".
10. רבי יוחנן חזר, אלפא לא חזר;

11. עד שבא אילפא, מלך [נתמנה לראש ישיבה] רבי יוחנן ;
12. אמרו לו : אם ישב מר ולמד לא היה מולך מר.
13. הלך ותלה עצמו בתורן הספינה.
14. אמר : אם יש מי שישאל אותי במשנה של רבי חייא ורבי אושעיא ולא אשיב לו ממשנתנו, נופל אני מתורן הספינה וטובע.
15. בא זקן אחד ושנה לו :
האומר תנו שקל לבניי בשבת, והן ראויין לתת להם סלע - נותנין להם סלע.
16. ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל - אין נותנין להם אלא שקל.
17. אם אמר מתו, ירשו אחרים תחתיהם.
18. בין שאמר תנו, בין שאמר אל תתנו - אין נותנין להם אלא שקל.
19. - אמר לו : זה מי - רבי מאיר היא, דאמר : מצוה לקיים דברי המת.

2. רש"י מסכת תענית דף כא עמוד א

- דחיקא להו - עניות.
- כי לא יהיה בך אביון - בך בעצמך.
- חיי העולם הבא - תורה.
- חיי שעה - עולם הזה, זה סחורה.
- קיימא ליה שעתא - עתיד להתגדל, ואין זמנו למות.
- שמע מינה - מדאנא שמעתיה - איהדר איזיל לתורתך.
- עד דאתא אילפא - ממקום שהלך שם לסחורה.
- מלך רבי יוחנן - מינוהו ראש ישיבה עליהן, מנהג הוא : מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן, ומעשירין אותו, כדאמרינן לגבי כהן גדול בסיפרא וביומא (יח, א) : והכהן הגדול מאחיו - גדלוהו משל אחיו.
- אמרו לו - אנשי המקום לאילפא.
- אי אתיב מר וגריס - אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לרבי יוחנן, דאילפא הוי גמיר טפי מרבי יוחנן.
- תלא נפשיה באסקריא - כלונס עץ ארוך תקוע, בלב הספינה, שמניחין עליה מכסה, וילויין בלעז +תורן+.
- דשאיל לי כוי - כלומר, אף על גב דעבדי עיסקא - גריסנא אנא טפי מינייה.
- דבי רבי חייא ודבי רבי אושעיא - דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש, שהיה רבם.
- ולא פשיטנא ליה ממתניתין - דאשכחנא משנה כוותיה דההיא ברייתא.
- תנא ליה - שנה לפניו, כלומר : בעא מינייה.

האומר תנו שקל לבניי - מי שמת, והניח ממונו ביד איש נאמן, ואמר: תנו שקל, חצי סלע, לבניי להוצאה בשבוע.

וראוין לתת להן סלע - שיש לו בנים הרבה, ואין מסתפקין לשבת בפחות מסלע.

נותנין להם סלע - דאי הוה בדעתיה דלא למיתן להו אלא שקל - היה מצוה: אל תתנו להן אלא שקל, והאי דקאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע - משום דבעי לזרוזינהו, כדאמרן בכתובות (ע, א): כדי לזרון במשא ובמתן, כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ, וירויחו.

אם מתו ירשו אחרים תחתיהן - אף על גב דאמר תנו שקל, ולא אמר אל תתנו אלא שקל - גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת, כי היכי דאי מתו - ירשו אחרים תחתיהן.

אמר ליה - אילפא.

הא מני - דקתני אף על גב דלא ספקי בבציר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל - רבי מאיר היא, דאמר במסכת כתובות במתניתין (סט, ב): מצוה לקיים דברי המת, דאי לאו מצוה - מן הדין נותנין להן כל הראוי להן, שהרי כל הממון שלהן הוא, ואין בו לאותן אחרים כלום, אלא לאחר מיתתן, אם יש מותר - יש להן, ואם לאו - לא יטלו, ומתוך שרוצין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים תחתיהם - אנו מקמצין את הממון, כדי שיהא שם מותר.

3. תוספות מסכת תענית דף כא עמוד א

אמרו ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מלך מר - פי' כלומר לא היית מולך לראש ישיבה וי"מ בניחותא דמר קאי ארי' יוחנן כלומר אי יתיב מר לא הוה מליך ר' יוחנן.

4. דברים פרק טו

(א) מקץ שבע שנים תעשה שמטה:

(ב) וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה ליקוק:

(ג) את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:

(ד) אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברךך יקוק בארץ אשר יקוק אלהיך נתן לך נחלה לרשתה:

(ה) רק אם שמוע תשמע בקול יקוק אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום:

(ו) כי יקוק אלהיך ברךך באשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים וברך לא ימשלו: ס

(ז) כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארץ אשר יקוק אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון:

(ח) כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו:

(ט) השָׁמַר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעֵל לְאֹמֶר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִידָה הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקִרְאָה עָלֶיךָ אֶל יִקְוֶה וְהָיָה בְּךָ חֶטָּא :

(י) נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לְבָבְךָ בְּתִתֶּנּוּ לוֹ כִּי בְּגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרָכְךָ יִקְוֶה אֶלְהֵיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מְשָׁלַח יְדֶיךָ :

(יא) **כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקְרֹב הָאָרֶץ** עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ לְאֹמֶר פְּתַח תִּפְתַּח אֶת יְדֶיךָ לְאַחִידָה לְעֵנֶיךָ וּלְאַבְיָנוֹךָ בְּאַרְצְךָ : ס

5. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לב עמוד א

רבי ינאי לטעמיה, דאמר: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס - שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס - מנכין לו מזכותיו. אמר רבי חנין: מאי קראה +בראשית לב+ - קטנתי מכל החסדים ומכל האמת.

6. א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף י עמוד א

רבי חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר: **מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה!** - והוא סבר: זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא, והוה עסקי בשמעתא. נגה לצלויי, והוה קא מסרהב רבי ירמיה, קרי עליה רבי זירא: +משלי כח+ מסיר אזנו משמע תורה גם תפלתו תועבה.

ב. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לג עמוד ב

אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא. כל יומא הוה מייתי להו דביתוהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא, אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי לה ומגליא לן. אזלו טשו במערתא. איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא. והוה משלחי מנייהו, והוה יתבי עד צוארייהו בחלא, כולי יומא גרסי, בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו, והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו. איתבו תריסר שני במערתא. אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא, אמר: מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזרתיה? נפקו. חזו אינשי דקא כרבי וזרעי, אמר: **מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה!** כל מקום שנותנין עיניהן - מיד נשרף. יצתה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערתכם! הדור אזול.

ג. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף טו עמוד ב

תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב. יצתה כת ראשונה, אמר: הללו בעלי פטסין. כת שניה, אמר: הללו בעלי חביות. כת שלישית, אמר: הללו בעלי כדין. כת רביעית, אמר: הללו בעלי לגינין. כת חמישית, אמר: הללו בעלי כוסות. התחילו כת ששית לצאת, אמר: הללו בעלי מארה. נתן עיניו בתלמידים, התחילו פניהם משתנין. אמר להם: בני, לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו, שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. בשעת פטירתן אמר להם: +נחמיה ח+ לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם. אמר מר: **שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה**, והא שמחת יום טוב מצוה היא! - רבי אליעזר לטעמיה, דאמר: שמחת יום טוב רשות. דתניא, רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא: או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקהו - חציו לה' וחציו לכם. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו. כתוב אחד אומר

+דברים טז+ עצרת לה' אלהיך, וכתוב אחד אומר +במדבר כט+ עצרת תהיה לכם, הא כיצד? רבי אליעזר סבר: או כולו לה' או כולו לכם, ורבי יהושע סבר: חלקו - חציו לה' וחציו לכם.

7. דעת הרב קוק

תנו רבנן, "ואספת דגנך" (דברים יא יד) מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" (יהושע א, ח), יכול דברים ככתב? תלמוד לומר: "ואספת דגנך", הנהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בר יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה?! אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים.... אין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר: "ואספת דגנך"

רבי ישמעאל ורשב"י, רגילים לפרש מחלוקתם מה תפקידו של האדם עלי אדמות, האם עליו ללמוד תורה בלבד, או לשלב תורה עם עבודה (דרך ארץ). הרב אברהם יצחק הכהן קוק¹ מסביר את המחלוקת בדרך אחרת. לדעתו יש כאן מחלוקת על תכונתו של האדם, האם האדם מצד טבעו מסוגל וראוי לעסוק ללא הפסק בענייני הרוח, וחיי המעשה שלו הם בבחינת הכרח הנוגד לטבעו. או שהאדם מיסודו מרכב משתי הנטיות, נטייה מעשית ונטייה עיונית. ועיסוק בעניינים גשמיים אם הוא במידה, איננו הכרח. אדרבא, תכונתו הטבעית של האדם היא לעסוק הן בלימוד תורה, והן בדרך ארץ.

8. תוספתא מסכת כתובות (ליברמן) פרק ו, הלכה י

האומי תנו שקל מנכסי לבני בשבת והן ראויין ליטול סלע נותנין להם סלע ואם אמי אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל אמי אם מתו יירשוני אחרים בין שאמי תנו בין שאמי אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל למזון האשה והבנות בין שאמי תנו בין שאמי אל תתנו נותנין להן סלע רבן שמעון בן גמליאל אומי מאיר היה אומי האומי תנו שקל מנכסי לבני בשבת והן ראויין ליטול סלע נותנין להן שקל והשאר מתפרנסין מן הצדקה וחכמים אומי ניזונין והולכין עד שיכלו נכסים ואחר כך מתפרנסין מן הצדקה.

9. משנה מסכת כתובות פרק ו משנה ז

ד] המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן בעלי עלי יעשה השליש מה שהושלש בידו דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר וכי אינה אלא שדה והיא רוצה למוכרה הרי היא מכורה מעכשיו במה דברים אמורים בגדולה אבל בקטנה אין מעשה קטנה כלום:

ר' עובדיה מברטנורא מסכת כתובות פרק ו משנה ז

המשליש מעות לבתו - מסר מעות ביד שלישי לצורך בתו לקנות לה שדה או נדוניא
לכשתנשא :

נאמן בעלי עלי - ותנם לו :

יעשה שלישי כו' - יקנה השדה. ואין שומעין לה דמצוה לקיים דברי המת :

וכי אינה אלא שדה - כלומר אפילו כבר נקנה השדה והיא רוצה למכרה יכולה למכור, הלכך
שומעין לה. ופלוגתא דרבי יוסי ורבי מאיר דוקא בגדולה מן האירוסין, דאילו לאחר
שנישאת דברי הכל שומעין לה. ובקטנה נמי מודה רבי יוסי דאין במעשה קטנה כלום ואין
שומעין לה. והלכה כר"מ :

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף יד עמוד ב

דתניא : הולך מנה לפלוני, והלך ובקשו ולא מצאו - יחזרו למשלח, מת משלח - ר' נתן ור'
יעקב אמרו : יחזרו ליורשי משלח, ויש אומרים : ליורשי מי שנשתלחו לו, ר' יהודה הנשיא
אמר משום ר' יעקב שאמר משום ר"מ : מצוה לקיים דברי המת, וחכ"א : יחלוקו,

10. ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק שמות פרשת שקלים

ועל זה אמרו (אבות ד', ג') שאין לך אדם שאין לו שעה כי הכל בעולם שנה ונפש כמו שמובא
בספר יצירה (פרק ג') וכמו שבני אדם חלוקים זה מזה כן בזמן כל שעה חלוקה מחברתה
הכל כפי חלוקת הנפשות באותו דור. וכל אחד יש לו שעה מיוחדת. וכל התנשאות נקרא
דקיימא ליה שעתא (תענית כ"א א) גבי רבי יוחנן ובכמה דוכתי שהשעה עומדת לו שבאותו
זמן היה הוא המנושא והראש כי חיותו ושורש נפשו הוא המתנשא באותה השעה דשייכא
ליה [וברשעים נקרא שהשעה משחקת לו בברכות (ז' ב) ובכמה דוכתי על דרך (תהלים ב', ד')
יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו] וכן לכל אחד יש איזו שעה שה' יתברך רוצה באותו חלק
טוב שהוא של אדם זה. ואז אותה השעה קיימא ליה להיות הוא המנושא :